

KARATAY BELEDİYESİ'NİN
KATKILARIYLA

Merhaba

merhabahaber.com

f /akademiksayfalar

CİLT: 20 • SAYI: 18
5 MAYIS 2021 ÇARŞAMBA

KADEMİK

Sayfalar

Kurucusu: Dr. Mehmet Ali UZ

Yayın Kurulu: Dr. Mehmet Ali UZ - Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU - Ahmet ÇELİK - Ali IŞIK - Av. Serdar CEYLAN - Hasan YAŞAR
maliuz@merhabagazetesi.com.tr - saimsakaoglu@hotmail.com - celikahmet66@hotmail.com - baskuyulu@gmail.com - srceylan@hotmail.com - hyasarkonya@gmail.com

KONYA'NIN ABİDAT-I KADİMESİ

ÖZEL SAYI

KONYA'NIN ABİDAT-I KADİMESİ

GİRİŞ

Suna İnan Kıraç Vakfı'na ait İstanbul Araştırmaları Kütüphanesinin Şevket Rado Yazmaları No: 000396'ya kayıtlı "Konya'nın Abidat-ı Kadimesi" adında yazma bir eser mevcuttur. Eser 205x170 ve 170x110 mm ebatlarındadır. Satır sayısı 15'dir. Rik'a hattı ile yazılı bu eserin müellifi, yazım yeri ve tarihi belli değildir.

Ancak içinde geçen bazı bilgilere bakarak eserin 1915-1920 yılları arasında yazıldığını söyleyebiliriz. (a) ve (b) varaklarının sağ üst kısımlarına "sahife numaraları" yazılmıştır. (b) varaklarının sol üst köşelerine ise Latince olarak varak numaraları verilmiştir. Bu durumda eser 11 varak yani 20 sayfadır.

Eser, "Konya'nın abidat-ı kadi-

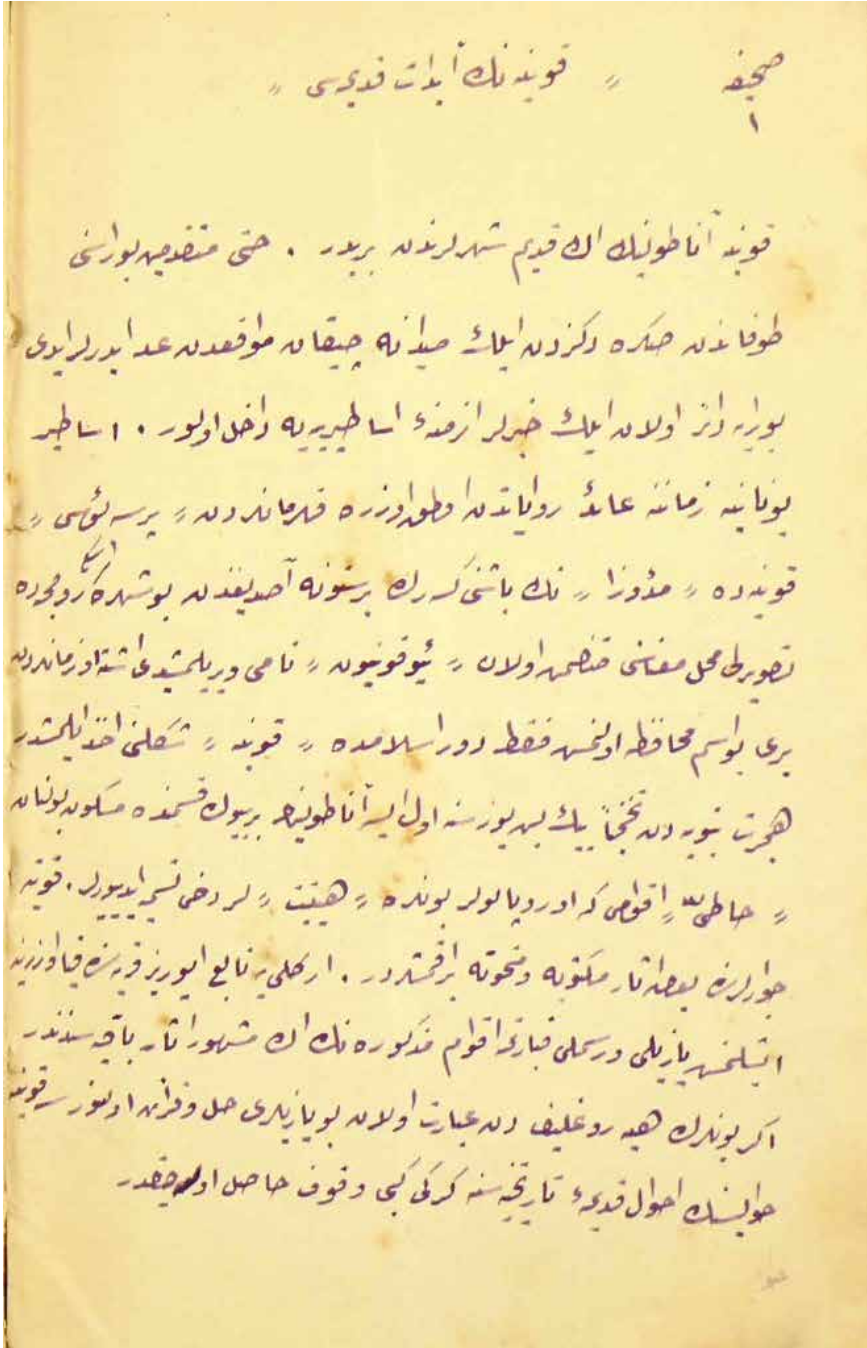
mesi, Devr-i kable'l-İslam'a ait abidat ve Devr-i İslamiye'ye ait abidat" adı altında üç ana başlıklarından oluşmaktadır.

I. Konya'nın Abidat-ı Kadimesi

"Konya'nın eski abideleri" adlı bu bölüm 12 sayfadır. İlk bölümde Nuh Tufanından başlayarak, Konya'nın kısa bir tarihi verilmiştir. Yunan mitolojisinden kaynaklanan Konya isminin nereden geldiği anlatıldıktan sonra Hititlerden bahsedilmiş ve Ereğli İvriz'deki Kaya Anıtı'nın Hititlerce önemi üzerinde durulmuştur. Pers, Frig ve Roma dönemlerine işaret edildikten sonra Hristiyanlığın ilk dönemlerinde Pavlos'un Konya'ya gelerek Hristiyanlığı tebliğ ettiğinden bahsedilmiştir.

Ereğli İvriz'deki Kaya Anıtı

“Konya'nın Abidat-ı Kadimesi” ilk sayfası

Bizans döneminden sonra Emevi ve Abbasilerin Anadolu'yu fethetmek üzere seferler düzenlendiği ve hatta bir ara Ereğli kalesi ve 906 ve 1070 senelerinde de Konya'nın iki defa Müslümanlarca geçici olarak fethedildiği belirtilmiştir. Son ola-

rak 1077-1086 arasında Kutalmış oğlu Süleyman Şah tarafında kesin olarak fethedildiği ve Selçukluların tarih sahnesinden çekilişine kadar da payitaht olarak kaldığı anlatılmıştır. Seyyah İbni Battuta'nın Karamanoğulları döneminde Konya'yı

Ayasofya Klisesi Sırçalı yanı

ziyaret ettiği belirtilmiştir. Osmanlıların burayı Birinci Murat ve Yıldırım Bayezid döneminde geçici olarak ele geçirdiğini ve Fatih Sultan Mehmet'in 1466'de kesin olarak Osmanlı topraklarına dâhil ettiği anlatılmıştır.

Bundan sonra Konya surları ve kale kapılarından bahsedilmiştir. Ayrıca Evliya Çelebi ve Kâtip Çelebi gibi yerli ve Danimarkalı Filubur, İngiliz Kenbeir, Fransız Texier ve Prusyalı Moltke gibi yabancı seyahatçilerin Konya'daki tarihi abidelerle ilgili incelemeleri ve gözlemlerine yer verilmiştir. Seyyahlar ilgisizlikten harabe olmaya başlayan Selçuklu eserlerine bakarak Konya'yı "bir devin yatağında yatan cüceye" benzetmişlerdir. Fakat yetersiz de olsa Mehmet Ferit Paşa tarafından Konya'da bir müze kurulmuş ve bazı eserler buralarda toplanmaya başlamıştır. Ancak bu arada Konya kalesi ve taşları tamamen ortadan kaldırılmıştır.

II. Devri Kable'l-İslam'a Ait Abidat

Konya'nın "İslam Öncesi Devirler ait Abideleri" adlı bir buçuk say-

falık bu bölümde Konya'nın İslam öncesi dönemine ait iki eserine değinilmiştir ki bunlar Alaeddin Tepe-sinde Saat Kulesi ve rasathane olarak kullanılan "Eflatun Kilisesi" ile Sırçalı Medrese bitişiğinde bulunan ve "Ayasofya" diye adlandırılan yeraltı kilisesidir.

III. Devr-i İslamiyeye Ait Abidat

Müellif Konya'nın "İslam Devrine ait Abideleri" adlı sekiz sayfalık bu bölümünü ise Selçuklu, Karmanlılar ve Osmanlılar olmak üzere üç kısma ayırır. Konya'nın önemini Selçuki devletinin burada tesisleriyle başlatarak Selçuklu sultanlarının sanata olan meyil ve muhabbetleri sayesinde ülkede bıraktıkları cami, medrese, türbe, han, köprü gibi eserlerle dolu olduğunu ifade edilir. Ancak bu gün Bunlar harap durumda olsalar da geride kalanlar bir Selçuklu sanatının mevcudiyetini ispata kâfi olduğu dile getirilir. Müellife göre "Selçuklulara ait Konya'daki eserlerin en parlak devresi ise 1200 ile 1270 yılları arasındaki yetmiş yıllık dönemdir. Böyle kısa bir zamanda meydana getirilen eserler hari-

Eflatun Mescidi

kuladedir. Bundan sonra Selçuklu sanatı yavaş yavaş sönmeye yüz tutmuştur. Selçuklu hükümeti tamamen munkariz olduktan sonra bile az da olsa geride kalan ustalar Anadolu'da mühim binalar inşa etmeye devam etmişlerdir ki bunun son örneklerinden biri 1312 tarihli Niğde'deki Hunad Türbesidir. Son olarak Alaaddin Camii, minberi, kitabeleri ve sultanlar türbesi hakkında ayrıntılı bilgi verilmiştir.

SONUÇ

Eserin müellifi belli olmamakla birlikte muhteva ve üslup Hamdizade Abdülkadir Erdoğan'ın andırılmaktadır. Hamdizade'de de 1914'te Babalık'ta "Konya'da Mevcut Mües-

sat-ı İslamiye" başlığı altında benzer bir yazı dizisi yayınlamıştır.

Konya'nın kısa tarihini ve Konya'daki İslam öncesi ve İslam sonrası eserlerine bir giriş mahiyetinde hazırlanan bu kısa eser tamamlanmamış olsa da Konya'nın tarihi ve sanat eserleri hakkında değerli bilgiler vermesi yönüyle hala güncel ve önemlidir.

Eserin dili oldukça sade bir Türkçe ile yazılmıştır. Bununla birlikte gerekli yerlerde Arapça ve Farsça asıllı kelime ve terkiplerin karşılığı (...) parantez içinde verildi.

Eserin ara başlıkları ve sayfa numaraları ise [...] köşeli parantez işareti içinde belirtilmiştir.

Müellif tarihlendirmede “Hicret-i nebeviden tahminen.,” “Kable’l-hicri,” “kable’l-islam” “devr-i İslam” gibi kelimelerle hicri takvimi esas almaktadır. Hicri olarak belirtilen tarihler tarafımızdan miladiye çevrilmiş ve bu çevirimde de Türk Tarih Kurumuna ait internet sitesi tarih çevirme kılavuzu robotu (<https://www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu/>) esas alınmıştır.

I. KONYA’NIN ABİDAT-I KADİMESİ

[1] Konya Anadolu’nun kadim (eski) şehirlerinden biridir. Hatta mutekaddimin (eskiler) burasını Tufan’dan sonra ilk meydana çıkan mevakiden (yerlerden) addedilir idi. Buraya dair olan ilk haberler ezmine-i esatireye (mitolojik zamanlara) dâhil olur. Esatir-i Yunaniye (mitolojik) zamanına ait rivâyattan olmak üzere kahramanlardan “Perseus” Konya’da “Meuza”nın başını keserek bir sütuna astığında bu şehire eski Rumcada “Tasvirli mahal (yer)” manasına mutazammın olan “Ukoniu” namı verilmişti. O zamandan beri bu isim muhafaza olunmuş fakat devr-i İslam’da (İslami dönemde) “Kunya” şeklini ahz eylemiştir (almıştır).

[HİTİTLER]

Hicret-i nebeviden (Hz. Peygamberin Mekke’den Medine’ye hicretinden) tahminen (yaklaşık) bin beş yüz evvel ise Anadolu’nun büyük

kısımında meskûn bulunan (yaşayan) “Hatti” akvamı (kavimleri) ki Avrupalılar bunlara “Hititler” dahi tesmiye ederler (isim verirler).

Konya civarından bazı asar-ı meksube ve menhute (kazınmış ve yontulmuş eserler) bırakmışlardır. Ereğli’ye tabi İvriz karyesinde (köyünde) kaya üzerine işlenmiş yazılı ve resimli kabartma akvam-ı mezkurenin (adı geçen kavimlerin) en meşhur asar-ı bakiyesindedir (geride kalan eserlerindedir). Eğer bunların hiyeroglufflarından ibaret olan bu yazıları hal ve kıraat (okunacak) olunursa Konya havalisinin ahval-i kadime-i tarihiyesine (geçmiş tarihi durumları) gereği gibi vukuf hâsıl olunacaktır.

[2] Kable’l-hicri /hicretten önce) onuncu asırda Ksefon on bin askeriyle İran hududundan Yunanistan’a avdetinde (dönüşünde) Konya’ya dahi uğramış ve bu meşhur cevzana (yolculuğa) dair yazdığı eserde burayı “**Firikya**” şehirlerinden biri olmak üzere yâd eylemiştir.

[ROMALILAR]

Romalılar zamanında ise Konya “Yukovunya” kıtasının (bölgesinin) merkezi idi.

Kable’l-hicri (hicretten önce) yedinci asırda Kilikya’nın idaresi için Perfunsul nasb olunan (atanan) meşhur Çeçeron esnay-ı azimetinde Konya’da dahi birkaç gün tevakkuf etmiştir (kalmıştır).

Kable’l-hicri (hicretten önce) be-

şinci asırda ber-hayat bulunan (hayatta olan, yaşayan) Roma imparatorlarından Traja'nın zaman-ı hükümetinde Konya'nın bir dereceye kadar kesb-i ehemmiyet eylemiş (önem kazanmış), Anadolu'nun şimal-i cenubuna (Kuzeyden güneyine) ve cihet-i şarkiyesinden (doğudan) Irak ve'l- Cezayir-ı Bahr-i sefid sevahiline (zezayir sahillerine) rabt edilen taraf-ı cesime (büyük bir kesim) ve mesahenin nokta-ı tekatında vaki olmuştur.

[BİZANSLILAR]

Hristiyanlığın ilk devresinde havariyyundan Pavlos Antakya'dan Konya'ya gelerek din-i Mesihî (Hristiyanlığı) telkin eylemiştir. Pavlos'un Konya'da Museviler havrasında (ibadethanesinde) memleketin kendi lisanı üzere vaaz eylediği rivayetine bakılırsa oralarda o zaman Rumca lisanı daha müstamel değildi. Bizanslılar hükümeti zamanında Konya "Yukavunya metropolitliği" henüz ittihaz olunmuştur.

[EMEVİLER VE ABBASİLER]

[3] Zuhur-u İslam'ı müteakip (İslam'ın ortaya çıkışının ardından) hülefa-yı Emeviye birinci asr-ı hicride ve badehu (ondan sonra) hulefa-yı Abbasiye ikinci ve üçüncü asırlarda bilad-ı Rum'a yani Anadolu'ya mükerreren (defalarca) gazalar icra

ve hatta Ereğli Kalesini zabt eylemişlerdi.

Yine hülefa-yı Abbasiye'den (Abbasi halifelerinden) el-Müktefi Billah zamanında Ahmet ibni Kaykala kumandası tahtında (yönetiminde) olarak 294/906'da diyar-ı mezkureye karşı yapılan harekât-ı askeriye esnasında ve Halife el-Kaim Biemrillah zamanında da zan olduğuna göre Selaçıkay-ı Horasandan Alparslan saltanatında 463/1070 senesinde iki defa olmak üzere guzat-ı müslimin (Müslüman gaziler, askerler) Konya'yı fakat muvakkaten (geçici olarak) zabt eylemişlerdir.

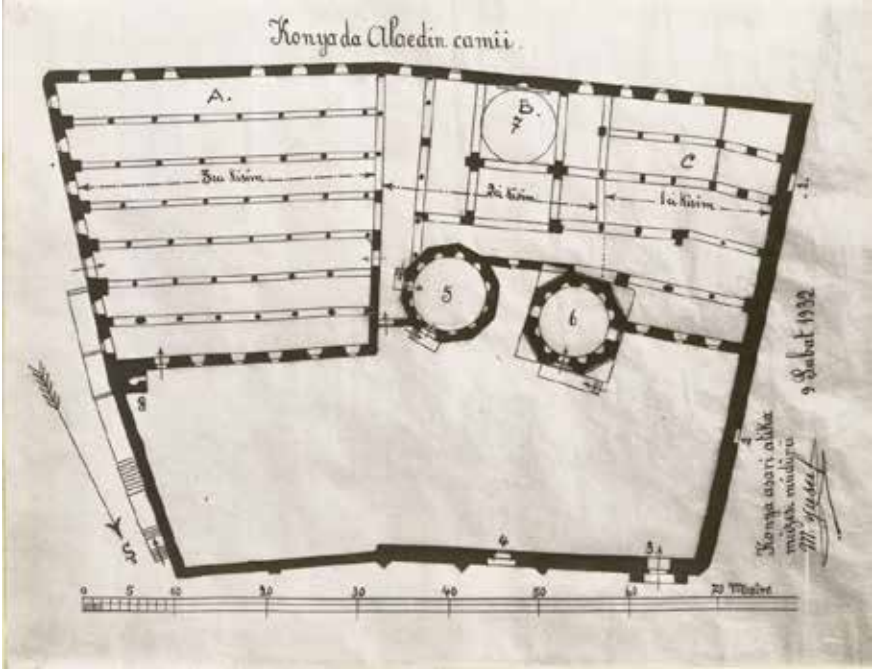
[SELÇUKLULAR]

Nihayet Rum Selçuki devletinin müessisi (kurucusu) olup 470/1077'den 479/1086 senesine kadar calis-i serir-i Saltanat olan (saltanat tahtında oturan) Süleyman ibni Kutalmış Konya'yı sureti kat'iyede (kesin olarak) Bizanslılardan feth ederek devlet-i Selçukiyenin inkazına (tarih sahnnesinden çekilinceye) kadar taht-ı Selçukiyenin (Selçuklu başkenti olarak) kalmıştır.

[KARAMANOĞULLARI]

Bundan sonra Konya muvakkaten (geçici olarak) Karamanlıların eline geçmiştir. Bunun tarihi her ne kadar muayyen (kesin) değil ise de ael-umum (genel) kabul olduğuna göre "Cimri Vakası" namıyla yâd olunup 10 Zilhicce sene 676/4 Mayıs 1278'de vuku bulan muharebede Birinci Mehmet ibni Karaman tarafından zabt olunmuş fakat sonra Selçuklular orayı yine istirdat etmişlerdir (ele geçirmişlerdir).

Alaaddin Camii planı

Karamanlıların Konya'ya tekrar malik (sahip) [4] olmaları ancak 700/1300 tarihinden sonra olacaktır. Her halde seyyah İbni Battuta Konya'dan 733/1332 tarihinde geçtiği zaman burası Karamanlıların taht-ı hükümetinde (yönetiminde) olduğunu söylüyor.

[OSMANLILAR]

Osmanlılar Konya'yı ilk defa olarak Hüdavendigâr Sultan Murat Han Evvel zamanında muhasara etmişler ise de Karamanoğlu'nun zevcesi (hanımı) bulunan hakan müşarun ileyhin kerime-i muhteremesi (değerli kızı) Nefise Sultan'ın şefaatiyle (aracılığı ile) yine Karamanlılara terk olunmuştur.

Yıldırım Sultan Bayezit Han-ı Evvel ise Konya'yı 793/1390'da Karaman oğlu Alaeddin ibni Alaeddin Halil'den zabt eyleyerek Timur vakasına kadar Osmanlıların yedinde (hakimiyetinde) kalmıştır. İşte bu zamana ait olmak üzere 801/1398 tarihinde müveşşeh-i Konya'da umeray-ı Osmaniyyeden emir-i Ke-

bir Ali Bey ile Karlı Bey'in vakfiyesi mevcut olup bu vakfiyede Şemseddin Ahmet ibn eş-Şeyh Muhammed namındaki Osmanlı kadısı o zaman tescil eylemiştir.

Konya'nın suret-i katiyede (kesin olarak) fethiyle zahmeyi memalik-i Osmaniye (Osmanlı devleti toprakları) kılınması Fatih Sultan Mehmet Han zaman-ı saltanatında (döneminde) 871/1466 senesine tesadüf eder.

[KONYA SURLARI]

Selçuklular Konya'da malik olduktan sonra ilk işleri şer'i tahkim etmek (yönetimi kuvvetlendirmek) olduğu şüpheden varestedir. Fakat Konya o zaman küçük bir kasaba olduğundan evvel emirde ezmine-i sülafeten kalmış (eskiden kalmış) olan surları tamirle iktifa olunmuştur. Hâlbuki şehrin tevsi-i istihkamat [5] teshini Selaçıka-ı Rumdan (Anadolu Selçuklularından) Alaeddin Keykubat-ı Evvel asrına tesadüf edip aynı zamanda yani 618/1221 senesinde devlet-i Selçukiyyenin

ikinci payitahtı olan Sivas'ın surları inşaatına dahi başlanmıştır.

Sultan Alaaddin diye meşhur-u afak olan (şöhret bulan) 616 / 1219'dan 634/1236 senesine kadar saltanat eden Alaaddin Keykubad'i evvel selatın-i Selaçukiyenin (Selçuklu Sultanlarından) şevket ve azametçe en büyüğü olup Konya'da inşa ettirdiği kale duvarları ve mebanii sairenin (değişik binaların) medh ve senasında bütün eslafiye de zabandırlardır.

[SUR KİTABESİ VE SULTANÜ'L-ULEMA]

Konya surlarından, kapılarında biri üzerine:

“Hazihî dairetü tedfeu seylü'd-dafık ve haylû's-sabık ve tenfeu veylû't-tarık fi'l-leylî'l-gasık” (Bu kale bir dairedir ki akan seli ve koşan süvariye durdurur, karanlık gecede gelenin tehdidine fayda vermez, yani onlara eğilmez ve açılmaz.) ibaresiyle bir kitabe vaz' eylemişti ki müverrih Cinani'ye nazaran (göre) ibare-i mezkure Hazreti Mevlana kudise sırrahu'l-ali ve Tarih-i Safi'de Taşköprüzade'nin kavline göre pederi alileri Sultanü'l-ulema hazretleri tarafından tehyinen tertib kılınmıştı. Bu kitabe-i müfidenin (faydalı kitabenin) sonra ne olduğu ma'lum (belli) değildir.

Bundan başka surun sair (diğer)

kapıları ve kuleleri birçok enva-i nefise (nefis çeşitler) ve tarihi kitabeleriyle ve enva-i nukuş (farklı nakışlarla) ve menhute (yontulmuş)ve heyakıl (heykeller) ile tezyin olunmuştur.

[KONYA SURLARININ İHTİŞAMI]

[6] Bu surun inşaatında isti'mal olunmak üzere elyevm Kilise Hisarı tesmiye olunan (adlandırılan) Yetiyana şehr-i kadimi (eski yerleşim yerinin) asar-ı bakiyesinden (eski eserlerinden) birçok kesme ve menkuş (süslü) taşların Konya'ya nakil olduğu müverrihler (tarihçiler) söylüyorlar. Böyle ihtimam-ı fevkalade (üstün bir önemle) ile vücuda getirilen surların muazzam (büyük) bir manzara teşkil etmiş olduğunu elyevm (bugün) mevcut olan Diyarbakır surlarında makalesiyle anlaşılıyor. Fakat Konya Kalesi ondan pek ziyade müzeyyen (gösterişli) ve mehabetli (heybetli) olduğu seyyah-ı kadimenin (eski seyyahların) tarifâtından (anlatımlarından) istidlal edilip acayib-i kadimedan beri zihakka (hak sahibi olmaya) layık ve sezadar idi.

Bunların mahv nabid (mahv ve yok) olması memleketimize tarih ve asar-ı atıkası (eski eserler) nokta nazarından şayan-ı teessüftür (üzüntü vericidir).

Konya kalesi

[EVLIYA ÇELEBİ]

Tarihten tahminen 280 sene evvel (önce) seyyah Evliya Çelebi Konya'dan bahsettiği sıra kalesi hakkında şu sözleri dahi söylüyor:

“Bu Kale zaman-ı Selçukî'de on iki kapılı ise de Osmanlıların eline geçtiğinde dördü bırakılıp diğerleri sed edilmiştir (kapatılmıştır). Cümle çar (dört) köşesi rıham-ı ebyaz ile günagün hendese furuşane zehrler (çiçekler) ile müzeyyen (süslü) menkuşlu (nakışlı) müsenna (eşsiz) bir kaleidir.”

[KATİP ÇELEBİ]

[7] Evliya Çelebi muasırlarından (çağdaşlarından) ve müverrihin-i Osmanîye'den ser-âmedanından (Osmanlı tarihçilerinin en başta gelenlerinden) bulunan Kâtip Çelebi Cihannüması'nda bu surun hendeği 20 zira amikinde (derinliğinde) ve duvarları 30 zira irtifaında olduğunu ve 12 kapısı mevhub (heybetli), her bir kapısında birer büyük kasr (saray) şeklinde bulunduğunu kayd eylemiştir.

[AVRUPALI SEYYAHLAR]

Avrupalı seyyahlar altmış yetmiş sene evveline gelinceye kadar Konya surlarının oldukça muhafaza edilmiş olduğunu görmüşler, hatta bunlardan bazıları seyahatnamelelerinde resimlerini bile yapmışlardır.

[FİLİBUR]

Ezcümle 1180/1766 sene-yi hicriyesinde Konya'dan geçen Daniemarkalı Filibur, şehrin yedi kapısı olduğunu haber verip şöyle ta'dad ediyor (sayarak isimlerin veriyor):

1. Pazar kapısı,
2. (Telli) kapısı,
3. Ertaş kapısı,
4. Çeşme kapısı,
5. Na-malum (belli değil),
6. Yapulak kapısı,
7. Larende kapısı

Ertaş kapısının üzerinde bir karakuş resmi olduğunu ilave ediyor.

[KENBEİR]

İngiliz seyyahlarından Kenbeir 1814 seneyi miladiyesinde neşrelediği Seyahatnamede Konya'nın sekiz kapısı olduğunu ve bunlardan bahusus Lâdik Kapısı'nın bulundu-

ğu kalenin Karatay ve Ayas Kapısının kabartma taşları ve civarındaki tahtel-arz (yer altında kalmış) cesim (büyük) mahzenleri ve surun cihet-i sairesinde (diğer kısımlarında) gördüğü arslan heykellerini arz ve amik-i beyan (geniş açıklamalar) ediyor.

[8] Konya surlarının bugün kapı mahalleri kâmilten (tamamen) kayıp olmuştur. Mamafih bazı kapıların isimleri daha tamamıyla unutulmuştur. Ezcümle şunlar malumdur (bilinmektedir):

1. Sahip Ata Medresesi kurbunda (yakınında) Larende Kapısı,
2. Yine buraya yakın At Pazarı kapısı,
3. Kapı Cami civarında Telli Kapı,
4. Sadreddin civarında (Çeşme kapı),
5. Sille kapısı,
6. Aksaray kapısı,
7. Lâdik kapısı.

[TEXIER]

Konya'ya 1835/1251 sene-i hicriyesinde seyahat eden Fransalı Texier serapa baştanbaşa taştan bina olunmuş olan surların 108 adet kulesi bulunarak her kulenin tahminen 10 metre arzında (genişliğinde) olduğunu zıkr ediyor.

[MOLTKE]

Az bir müddet sonra yani 1254/1838 senesinde orduyu Osmaniy'e'de müstahdim (görevli) bulunan Prusya zabitanından (subaylarından) meşhur (Helmuth von) Moltke(1) dahi matbu (basılı) mektuplarında bu surlardan diğer bazı asar-ı İslamiyesinden (İslami eserlerden) bahs ediyor

Bunlardan biraz evvel Konya'dan geçen seyyah La Bordo, kale kapısından gidilince İstanbul Kapısı tes-

Alaeddin Köşkü

miye edilen bir kapının resmini kitabına derç eylemiştir.

Kale duvarların tarifati hususunda gayet harap olan kasabanın kalenin içinde kayıp olduğunu beyan ile Konya'yı "bir devin yatağında yatmakta olan cüceye" teşbih ediyor (benzetiyor).

[SARAY SURU]

Eski ve yeni seyyahların kâffesi (hepsi) asar-ı bakiyesine (geride kalan eserlerine) [9] nazaran (bakarak) Selçuklu saraylarını muhtevi bulunan Alaeddin Tepesi'nin etrafında dahi ayrıca bir surun bulunmuş olduğuna hüküm ediyorlar. Balada ismi zikrolunan seyyah Nilupur burasını surun hemen nakz ve padişahlara mahsus olup son derece harap kısmen yıkık olan sarayları görmüştür.

[ALAEDDİN KÖŞKÜ]

Her halde "Alaeddin Köşkü" namıyla meşhur iken 1325/1907 se-

(1) Kemal Beydilli, "Moltke, Helmut Von", TDV İslam Ansiklopedisi, c.30, s.267-268

Konya Kalesi planı

nesi şehir-i Safer’inde (Safer/Nisan ayında) münhedim olan (yıkılan) çiniler ile müzeyyen (süslü) fevkani eyvanın Selçuklu saraylarından aksamından ve saray suru kulelerinden biri üzerine müstenit bulunmuş olduğu ağıleb-i ihtimaldendir (kuvvetle ihtimaldir).

[İÇ KALE]

Konya’nın ayrıca bir de iç kalesi var idi. “Zindankale” namıyla yakın vakte kadar kısmen olsun duruyordu. Osmanlı müverrihleri tarafından “Ahmedek” namıyla dahi tevsim edilen bu mahel İnce Minare’nin hemen garbında sekiz kuleli kendi başına bir hisar idi. Mahalli mezkurede olan toprak ve moloz yığınları görülmektedir.

[MAMUR KONYA]

Balada beyan olduğu üzere sekizinci asr-ı hicride icra eylediği seyahatleri ile kesb-i şöhrat eden (şöhret kazanan) İbni Battuta Konya’yı Karamanlılar zamanında gelmiş olup

Seyahatnamesinde [10] “Konya sokaklarının genişliğinden ve ticarete ehemmiyetinden ve çarşısının maruriyetinden” bahs ediyor.(2)

Mumaileyhin tahminen üç yüz sene sonra aradan geçen Evliya Çelebi dahi Konya’nın “gayet mamur bir şehir olduğu” beyan ediyor.

[HARABE KONYA]

Hâlbuki balada isimlerini yâd ettiğimiz ve sözlerine itimat edilebilen (güvenilen) Avrupalı seyyahların on üçüncü asrı hicri evsatına doğru “Konya’yı fevkalade harap ve metruk bir halde” bulmuşlardır.

Bahusus Moltke gibi müdekkik bir adamın: “Konya Anadolu’nun en harap kasabalarından biridir. Ve bu harabiyetine zamandan ziyade yedi beşer (insan eli) sebep olmuştur.”(3) demesine nazaran bugün Konya’da emakini nefise-i mukaddesimizin (enfes mukaddes mekanlarımızın) teessüfler ile gördüğümüz tahribatı Evliya Çelebi zamanından sonra bed’ ile ezmine-i ahireye kadar devam eylemiş ve surun hedm (yıkımı) ve tahribatı ise ancak 1250/1834 senesinden sonra başlamıştır.

[MÜZELİK KONYA]

Konya surundan bugün Sahib Ata Medresesi karşısında mevcut olan bir ufak kıtasından başka hiçbir eser kalmamıştır. Yakın vakitlere kadar bu duvar parçasının üzerinde görülüp iki cihetinde birer balık resmi ve “Sene semane aşare ve sitte mie (618/1221)” tarihini havi bulunan mermer kitabe ziyaa uğramamak için Konya Müzesi’ne nakl olunmuştur.

Mezkûr müzede kale duvarlarından çıkma daha birçok kitabeler ve [11] elvah-ı musavvare (resimli levhalar) manzurumuz olur. Asar-ı

(2) İbni Battuta, Seyahatname, (çeviren: A. Sait Aykut), İstanbul 2013, s.282-283

(3) Helmut von Moltke, Mektuplar, (Çeviren: Hayrullah Örs), Ankara 1960, s.250.

mezkure senelerce devam eden ameliyat-ı hedimede (yıkım işlemle-
rinde) şuraya buraya atılmış oldu-
ğundan bir valii kadirşinas ol zama-
na metruk bir hal olan eski bedes-
tende bunları cem etmiş ve muhafa-
zaya pek layık bir bina iken yerine
Mekteb-i Sanayi inşa için mezkûr
(Kanuni) bedestenin de hedminden
(yıkılmasından) sonra asar-ı mez-
kure (Mehmet) Ferit Paşa'nın valili-
ği hengâmında ve o zaman maarif
müdürü bulunan (Ömer) Azmi
Bey'in himmetiyle Mektebi İdadi
(Konya Lisesi)'sinde bina edilen mü-
zeyeye nakl olunmuştur.

[KONYA SURLARININ İZLERİ]

Konya'nın haneleri heman alel-
ekser (çoğunlukla) adı kerpiçten
mebni (yapılmış) olunmasına naza-
ran kalelerden çıkarılan bu kadar
kesme taşına nereye sarf olduğu
cay-ı sualdır (gereksiz bir sorudur).
Her halde şehrin dâhilinde (içerisin-
de) ve kenarlarında sur duvarlarının
geçtiği mahaller gerek enkazıyla ge-
rek hâsıl olan çukurlar ile az çok
daha belli olduğu gibi belediyede
dahi bu babta bir takım haritalar
mevcut olduğundan Konya tarihi
için ehemmiyet-i azimeye (büyük
bir öneme) haiz olan surun ve iç ka-
lenin vaziyet-i sabıkası irae (eski
durumunu gösterir) eder (geçmişini
gösterir) umumi bir planla tanzim
ettirilmesi lazımedendir.

Konya'da meşhuriyemiz olan
abidatı (abideleri) başlıca iki kısma
munkasım olur (ayrılır) biri

-devr-i kable'l-İslam (İslam ön-
cesi dönem) diğeri

-devr-i İslamiye'ye (İslami döne-
me) aittir.

II. DEVR-İ KABLE'L- İSLAM'A AİT ABİDAT

[12] Bu devre kalma asarın (eser-
lerin) adedi pek mahuttur (sınırlı-
dır). Yani Alaeddin Tepesinde el-

yevm (bugün) "Saat Kulesi" ittihaz
olunan bir eski kilise ile bir de Sırça-
lı Medrese ittisalinde (bitişinde)ki
bir hanenin altında bulunup "Aya-
sofya" (diye) tesmiye olunan (adlan-
dırılan) tahte'l-arz (yer altı) kilise-
den maada (başka) mebaniden (bi-
nalar) olarak hemen başka bir eser
yoktur.

Alaeddin Tepesi'ndeki kilise dör-
düncü asr-ı miladide Konya metro-
politi bulunan "Amfilusyus namıyla
tevsim (isim) olunmakta ise de tarz-
ı mimarisi noktai nazarından muma
ileyhin zamanından çok sonra Bi-
zanslılar tarafından inşa olduğu an-
laşıyor.

[EFLATUN MESCİDİ]

Beyne'l-ahali (halk arasında) bu
bina "Hibr-u Eflatunu ilahi" ve ba-
zen "Eflatun Rasathanesi" diye meş-
hurdur. Hatta kubbesinin üzerine
Sultan Abdülaziz Han zamanında
ahşap saat kulesin ilavesinden dola-
yı haricen (dışarıdaki) bir duvarına
vaz olunan (konulan) 1290/1873
tarihli manzum kitabenin son mıs-
rasında "Rasatgah-ı Felatun ki yapı-
ldı kule-i saat" denilmesi mahallince
mevcut olan bu hatırayı müeyyettir.

Kâtip Çelebi Cihannüması'nda
"merkad-ı Eflatun-u ilahi Konya ka-
lesindedir" diyor. Müverrihini kabi-
le-i Arap (Arap kabilelerini yazan
tarihçiler) dahi "kabr-i Eflatun'un
Konya'da cami şerif civarındaki bü-
yük kilisede bulunduğunu" yazıyor-
lar.

Her ne sebepten ise herhalde bu
hatıra Arapların Konya'ya geldikleri
zamandan (kalma bir) hata olacak-
tır. Zira filozof Eflatun, Atina'da ve-
fat etmiş olduğu malumdur.

Mezkûr kilise evvelce camiye
tahvil eylemiş olduğu [13] derunun-
daki mihraptan anlaşılıyor. Ezmine-
i kablel-İslam'a (İslam öncesi zama-
na) ait olmak üzere gerekse Alaed-
din Tepesi eteklerinde ve gerek ka-
sabanın sair bazı mahallerinde ç-

kan Rumca ve Latince yazılı ve yahut resimli levhalar Konya Müzesi'nde mevki-i neşre vaz' (teşhir) olunmuştur.

III. DEVR-İ İSLAMİYEYE AİT ABİDAT

Bu kısım

-Selçukilere,

-Karamanlar'a ve

-Osmanlılara ait olmak üzere üç devre ayrılır.

a. Abidat-ı Selçukiye

Konya şehrinin ehemmiyet-i azimesi (büyük önemi) ancak Selçuki devletinin orada tesisiyle başlamıştır. Selatin-i Selçukiyenin sanat-ı nefiseye olan meyil ve muhabbetleri taht-ı hükümetlerinde bulunan mahalde ve sairede bıraktıkları cami, medrese, türbe, han, köprü gibi asar-ı nefise (nefis eserlerle) ile müsbittir.

[SELÇUKLU SANATI]

Asar-ı mezkurenin birçoğu harap olmakla beraber baki kalanlar bir sanat-ı Selçukiye'nin mevcudiyetini ispata kafi bulunmuştur. Sanat-ı mezkurenin İran ile müşabeheti (benzerliği) inkâr olunamaz. Fakat Selçuk üstatları İranlıların bedahine-i ve keza az maharetleri olarak nukuş (nakışlar) ve tezyinata yahut sair akvamın (diğer kavimlerin) tarz-ı mimeriyelerinden iktibas eyledikleri anasırı (unsurları) dahi öyle bir suretle ta'dil (değiştirme) ve tatbik ederek mezc eylemişlerdir ki meydana getirdikleri [14] asar (eserler) adeta kendi başına bir uslub-u sanat olarak tesis etmiş demek "sanat-ı Selçuk" namını ihraz etmiştir.

Altıncı asr-ı hicri yani 500/1106 seneleri zarfında vücuda getirilen asar-ı Selçuki (Selçuklu eserleri) zaten pek nadir (az) olduğu gibi Konya'da da cami minberiyle selatını Selçukiye (Selçuklu sultanları) tür-

besinden başka tesadüf edilmez. Selçuki sanat-ı mimariyesinin en parlak devresi ise tahminen 600/1203 tarihinden bed' ile (başlayarak) 670/1271 senesine kadar devam etmiş olduğundan ancak 70 sene kadar bir müddetle ibarettir ki böyle kısa bir zamanda mevcuda getirilen abidat (abideler) gerek nefaset ve gerek adetçe harikülade denecek raddededir (seviyededir).

Bundan sonra Selçuki sanatı yavaş yavaş muhtel olmuştur (sönmeğe başlamıştır). Bununla beraber bakiyetüs-selef (geride kalan) üstadlar 700/1300 tarihleri evailinde (başlarında) ve hatta Selçuki hükümeti kâmilen munkariz olduktan (yıkıldıktan) sonra bile Anadolu'da bazı mühim mebaninin (yapıların) inşasına muvaffak oldukları Niğde'deki 712/1312 tarihli havi olan Hunad Türbesi bir delili kavidir.

Konya'da asar-ı Selçukiye'den (Selçuklu eserlerinden) olmak üzere büyük küçük 30 kadar abide tebayine layık mebani (binalar) mevcut olup bir kısmı kitabesiz [15] olduğundan tarih-i inşaları gayr-i muayyen (yapım tarihleri belirsiz) fakat tarz-ı mimarilerinden dolayı devr-i Selçukiye'ye (Selçuklu dönemine) aittirler.

Diğerleri ise birer kitabe gibi muhtevi olmakla tarih-i inşaları malumdur (inşa tarihi bellidir). Evvela (önce) bu ikinci zümreye mensup olanlar tarih-i inşalarına (inşa tarihlerine) göre bir derece atı tarif olunmuştur.

ALAEDDİN CAMİİ ŞERİFİ

Konya'nın en eski camii olan bu bina tertibat-ı dahiliyesine (iç yapısına) nazaran ale'l-ekser (çoğunlukla) Anadolu'da büyük kasabalarında görülen "Camii Kebir (Ulu cami)" tesmiye olunan (adlandırılan) mebani (yapılar) tarzındadır. Yani birçok direkler üzerine istinat ettirilmiş, basık ve üstü toprak ile mestur (ör-

tülü) bir sakfı (örtüye, çatıya) havidir.

Alaeddin Caminin planı gayr-ı muntazam (düzensiz) bir mustetil şeklinde ve tarz-ı inşası (yapım tekniği) pek karışıktır. Bu binayı üç kısma ayırmak lazım gelip

Birincisi büyük mihrabın bulunduğu kısım, vustası (ortası) ve ikincisi bunun sol tarafına tesadüf edip küçük bir mihrabı muhtevi olan (içine alan) kısımdır ki bu mihrabın duvarı büyük mihrabın duvarıyla bir zaviye-i dahiliye teşkil eder. Her ne kadar bu zaviye gayet münferic ise de her iki mihrabın kible istikameti yekdiğerine müvazi (eşit) değildir.

[16] Üçüncüsü de büyük mihrabın sağ tarafındaki kısımdır. Yalnız büyük mihrabın önünde olmak üzere küçük fakat alt kısmı çini mozaik ile müzeyyen (süslü) bir kısım vardır.

İşte camiin en eski kısmı burası olduğunu ilan ediyoruz. Hatta bu kısmın kadimen (eskiden) bir kilise olduğuna dair bazı rivayetler dahi var ise de kible istikameti Kâbe'den gayri (başka) yönü teyit ederek bir delil bu cenup (güney) cihetin sureti katiyede (kesin bir şekilde) tayini tetkikatı amıkayı (derin bir araştırmayı) mütevakıftır (ihtiyaç duymaktadır).

Büyük mihrabın hücresi ve mermerden olan aksamı (kısımları) müceddet (yeni) olduğu gibi etrafındaki çini mozaik müzeyyenatından (süslerinden) yalnız kısm-ı ulyası (bir kısmı) kalıp eski yeni boya ile taklit edilmiştir.

MİNBER

Caminin abanozdan keçe ve menhut (yontulmuş) minberi enafisi asar-ı İslamiyeden (İslami eserlerin en enfesi) olmakla beraber Konya'nın tarihi malum (belli) olan en kadim (eski) bir abidesidir.

Kapısının üzerinde kötü hat ile

kabartma olarak şu kitabe görülür.

“İzzü'd-dünya ve'd-din abu'l-feth Mes'ud ibn Kılıç Arslan nasıru emirü'l-mü'minin.”

(Müminlerin emirinin yardımcısı Kılıç Arslan'ın oğlu fethin babası, dünya ve dinini yücesi İzzeddin Mesut)

Bu kitabede hükümdarın ünvanı “Rükned'din” olmak lazım iken sehven “İzzü'd-din” yanılmıştır ki bu gibi hatalar kitabelerde ara sıra vukubulur.

Minber balasındaki kısmın sol tarafında maa-tarih (tarih ile birlikte) sanatkârında imzası şu vecihle muharrerdir (yazılıdır).

[17] “Ameli üstad Mekki bel berli (Mengi bin Bert) el-Hac el-Ahlati ve furuğ minhu fi recebe senete hamsin ve hamse mie (550/1155)

Alaeddin Cami minberi

Alaeddin
Cami
minberi

(Üstad, Ahlatlı Hacı Berti oğlu Mengi'nin işidir. 550 (1155) yılı Receb ayında)

510/1116'dan 551/1156 senesine kadar hükümet eden Sultan Rükneddin Mesud evvelin zamanına tesadüf eder.

Bunlara minber inşa eden Ahlatlı ustasının ismi hal ve kıraat (çözüm okumak) etmek şimdiye kadar mat-teessüf muhakkın olamamıştır.

Minber kapısı çar çirasının etrafında ki çukur silmenin üzerine 551/1156'da calis-i saltanat olan (sultan olan) İzzeddin b. Kılıç Arslan Sani kendi ismine olarak uzun bir kitabe hak ettirmiştir ki ibaresi makam-ı saltanat o zaman ahz etmiş olduğu (almış olduğu) tekmil elkab (bütün lakaplar) ve unvanları muhtevi bulmakla ehemmiyet-i mahusayı (özel bir öneme) haizdir.

Kitabe-i mezkure şöyledir:

“es-Sultanul-muazzam şehinşahi'l-ezam seyyidü selatinü'l-Arab vel-Acem melikü rukabi'l-ümem izzü'd-dünya ve'd-din rükünü'l-İslamı ve'l-müslimin fahrü'l-müluki ve's-selatinı nasru'l-hakkı bi'l-berahin, katilü'l-keferati vel-müşrikin, gıyasü'l-mücahidin, hafizu biladillah, nasru badullah, muini halifetullah, Sultanu biladü'r-Rum ve'l-Ermeni ve Efrençi ve's-Şam Ebu'l-feth Kılıç Arslan b. Mes'ud b. Kılıç Arslan

nasru emini'l-mü'minin eda-mallahu sultanehu ve hallede mülkehu ve zaafe iktidareh

(Büyük sultan, yüce şahlar şahı, Acem ve Arap sultanlarının efendisi, ümmetlerin maliki, din ve dünyanın izzeti, Müslümanların ve İslam'ın rükünü, sultanların ve meliklerin övüncü, delillerle Hakk'ın yardımcısı, kâfirlerin ve müşriklerin katili, mücahitlerin müzahiri, Allah'ın beldelerinin koruyucusu, Allah'ın kullarının yardımcısı, Allah'ın halifesinin yardımcısı, Rum, Ermen, Efrenç ve Şam'ın sultanı, fetihler babası Kılıç Arslan oğlu Mesut oğlu müminlerin emirinin yardımcısı Kılıç Arslan, Allah saltanatını daim, mülkünü sürekli ve iktidarını/ikbalini kat kat eylesin.)

[18] Minberin kanatlarından biri evvelce sirkat olunmuş (çalınmış) olup diğeri ise İstanbul'da Müzeyi Hümayun'da mahfuzdur.

Aksaray'da Karamanoğlu İbrahim Bey'in inşa-gerdesi olan Ulu Camiin dahi bu minber müşabih (benzer) ve yine Rükneddin Mesud Evvel'in namına olarak bir minber mevcuttur.

Alaeddin Camii Şerifin müezzin mahfilinde Ebu Abdullah Muhammed ismi kendi namında bir hattatın kendisi 612/1215 tarihi havi bir Mushaf-ı şerif olduğu gibi eşyayı menkuleden olarak küçük mihrapta ümerayı Çerkesi Mısıriye'den Bektemra es-Safi namına gümüş kakmalı güzel bir bakır şamdan ile Anadolu'nun en eski mamulen mensucasinden ma'dad halı ve kilimler mevcuttur.

-SELATİNİ SELÇUKİYE TÜRBEŞİ-

Büyük mihrabın karşısındaki cami duvarının içerisine doğru girmiş zü-kesirül-vucuh bir küçük bina vardır ki bu bina ehram şeklinde olan külahı camiin sakfını tecavüz eder. Konya'nın her tarafından görünür.